

SZÍNHÁZI NAPLÓ

NEM ISMERJÜK a színházak pénztári mérlegét, pusztán impressziókon alapszik tehát az a megállapításunk, hogy a szezon — a közelmúltakhoz viszonyítva — határozottan kedvező. Az előjegyzési pénztárak élénk forgalma, a táblás házak gyakorisága olyan jelenségek, amelyek az eddigi dekonjunk-túra után föltétlenül figyelmet keltenek.

Sietünk leszögezni, hogy ez a megállapítás a színházi mérlegnek kizárólag anyagi oldalára vonatkozik. A portékák minősége tekintetében — sajnos — nem lehet ugyanilyen optimista eredményre jutni. Feltűnő, hogy színházaink, legszebb tradícióik rovására, mint tesznek újabbnál-újabb engedményeket a mindinkább süllyedő közízlésnek. A színházi kultúra őszinte barátainak igazán nem öröm látni, hogy sokszor már azokban a színházakban is olcsó komédia folyik, amelyeknek eddig éppen a finomabb ízlés biztosított megkülönböztetett helyet a pesti színházak sorában.

Átütő sikert jelentő, százas szériest futó darabja ennek a szezonnak még nem volt és az előjelek után ítélve aligha is lesz. A 25—50 előadásig eljutott darabok száma azonban elég tekintélyes, így a külső siker közepes jó átlagot mutat. Ezzel szemben a színdarabok körül elképesztő az a bizonyos „vonalalattiság“, akár a szerzők névsorát, akár a művek fajsúlyát vetjük latba. És e tekintetben alig van rangsorkülönbőség színház és színház között... Ugyancsak nehéz dolga lesz az idén a Vojnits-díj nagyszakértelmű kincskeresőinek, eldönteni: kit is illet hát a pályabér?

Éppen ezért most, a színházi szezon kellős közepén, céltalan fáradság volna kiemelni a már levitézlett darabokat a jól megérdemelt korai feledésből. Kivételesen említünk meg közülök egyet-kettőt, amelyekről bizonyos tekintetben utólag is érdemes beszámolni. Ilyen mindjárt — a Nemzeti Színházon kezdve a sort — Antoine és Lery igénytelen vígjátéka, a Szembekötödsdi. A valóperes fiatalokat az anyós látogatásának híre visszatereli a közös fészekbe. Az átmeneti kényszerhelyzetből hosszabb lejáratú együttélés, ebből pedig teljes kibékülés lesz, amit most már az sem zavar meg, hogy kiderül a véletlen látogatásnak gondosan előkészített tervszerűsége. Mese ennél egyszerűbb és világosabb már nem is lehet. Komikuma az adott helyzetből bőven árad s a szerzők élelmesen kiaknázták a bonyodalom önként adódó mulatságos jeleneteit. Mindez persze különösebb érté-

két még nem jelent. De az már igen, hogy a francia színpadi kultúra legszebb hagyományait: az elegáns könnyedséget, finom tónust és decens eszközöket még ez a súlytalan kis vígjáték is oly híven és elevenen csillogtatja!

A Nemzeti Színház idei legnagyobb sikert jelentő újdonsága alighanem a Baskirsev Mária. Társszerzők műhelymunkája ez is. Andai Ernő és Bálint Lajos sűrítették Össze benne mindazt, ami a naplója által világhirre vergődött kis „Moussia“ életéből drámailag értékesíthetőnek látszott. A hősnő elkényeztetett szeszélyes gyermek, akit beteges vágy sodor a dicsőség felé. Született dilettáns. Hangszert, ecsetet, vésőt, tollat, mindent végigpróbált, ami csak féktelen ambíciója megvalósítására ígéretet nyújtott. Rómában zenét tanul, amikor Robert Fleury francia festő fölfedezi rajzkészségét. Tanácsára Mária a párizsi Julian-festőiskolába iratkozik. Itt ismerkedik meg művészi eszményével, Bastien Lepage-zsal. Kölcsönös szerelem ébred köztük, Mária azonban elnyomja érzéseit. Egy nagy művészi csalódás után mégis elindul a nők számára sokkal természetesebb boldogság, a szerelem felé. Csakhogy már késő. Egy akaratlanul ellesett párbeszédből megtudja, hogy előrehaladott tüdőbaja miatt közel van halálához. Nemcsak a dicsőség szívárványa foszlott tehát szét, most már a szerelem is elérhetetlenné válik számára, — alig húsz éves korban ... Ez az életsors nem rejt tragikus feszültséget, legfeljebb elégtikus szomorúságot. Érezték ezt a szerzők is, azért állították be a mű drámai hatását inkább ez utóbbi, fájdalmasabb és egyetemesebb jellegű csalódásra. Am ez az eljárás a dráma kényes szerkezeti arányait bontotta meg: a tragikus fordulat tablója túlexponálttá vált. Egymásra rétegesen rakódó s nem fokozatosan felépített három és fél felvonást tölt be az exozíció és csak ily hosszú előkészítés után jelenik meg és zajlik le a tulajdonképpeni dráma a mondanivaló teljes súlyát hordozó utolsó képben. Ha a dicsőség e kis szívárványkergetőjének végzetes betegségét a színmű korábban sejteti, könnyebben is megértjük felfokozott életkedvét és lázas lobogását. Ennek a naplóban is jellegzetes motívumnak erőteljesebb kihangsúlyozása a cselekvényt és a megoldást szervezettebbé tette volna. A részletek és az előadás dicséretére szolgáljon azonban, hogy az említett fogyatkozás nem ütközik ki élesen a darabból. A dráma sikeréből társszerzői része van a főalakot megszemélyesítő Bajor Gizinek. Szerepe kitűnő alkalmat nyújt arra, hogy játéka egyéni vonásait reprezentatív módon összegezze.

Az újabb bemutatók közé tartozik Kóbor Tamás „Hat hónap“ című társadalmi színműve. Egy előkelő klubhelyiségből indul ki s egy különc férfi pompás lakásában játszódik le ez a „különös történet“. A hős afféle igazi úriember: férfias, fölényes és gazdag, amellet meggyőződéses mizogün. Van is rá némi oka: előbb a felesége szökött meg egy főhadnaggal, azután a lánya egy ezredessel. A múltnak e csinos emlékeivel kicsit furcsa és szokatlan bevezetés után ismerkedünk meg. Egy szép, fiatal leány, aki az újabb színdarabokban szokatlan nagyigényűséggel sem éhezni, sem tisztességtelenné válni nem akar, azzal az elhatározással nyit be a legelső helyiségbe, törté-

netesen az előkelő klubba, hogy ott a legelső elébe kerülő embertől enni kér. Hősünk, Gorzónnak hívják, akihez a leány kérésével fordul, cinikus megjegyzéssel revolvert ad a kezébe, hogy ne kelljen tovább éheznie. A leány Gorzónra lő, nagyobb baj azonban nem történik annál, hogy ez önbíráskodási alapon hathónapi fogságra ítéli. A büntetést a férfi gazdag otthonában kell eltöltenie. Hat hónap múlva, miután megismerte a kényelmes jómódot, Gorzón vissza fogja dobni a nyomorba — s mindezt a női nem iránti bosszúból. Mint színházi praxisunk alapján helyesen sejtjük: az utolsó felvonásig a tisztességes leány a házigazda kedvesévé válik. És most jön a fordulat: kiderül, hogy ezt ő csak bosszúból tette, mondjuk így: viszontbosszúból ajándékozta meg a férfit szerelmével, hogy aztán, a hat hónap letelével Gorzón éppen úgy sóvárogjon utána, mint ahogy ő fogja visszasírni ezeket a gondtalan időket. A kijátszott férfi összeomlik, mármár revolverdörrenés teszi csattanóvá a revolverdörrenéssel kezdődő darabot. Drámák azonban a színpadon manapság már nem történnek. Az utolsó pillanatban a nyitott kapu és a nyitott hálószobaajtó közül a leány érhető, mert rövid lelkitusa után az utóbbit választja... Kóbor Tamás színműve a modern angol drámairodalom tematikájára, miliójére és alakjaira emlékeztet, amiben nem csekély része van a klubhelyiségnek és a diskurzusok során elejtetett aforizmáknak, amikből egész anthológiát gyűjthet össze az odaadóbban figyelő közönség. A színmű drámai atmoszférát csak egy-két jelenetben éreztet, ám szívesen elismerjük, hogy a szerző mindvégig a hatáskeltés finom, irodalmi eszközeivel dolgozik. A színmű női szerepét a Nemzeti Színház új tagja, a szegedi Madách-előadások Évája, K. Tóth Erzsébet játszotta.

A Nemzeti Színház legfrissebb magyar újdonsága témáját is Szegedről importálta. Móra Ferenc ragyogó színű, Szinyei-Merse képeire emlékeztető regénye, az „Ének a búzamezőkről“, sem tudta elkerülni a népszerű regények végzetét: színdarab lett belőle. Góth Sándor és Relle Pál hűségesen, saját szavaik szerint „kegyelettel és a szeretet alázatával“ követték a regény szövegét. A felvonások képei a regény legjellemzőbb fejezeteit idézik emlékeztünkbe. Ezek körül csoportosítják az ismert történetet a szegény megtévedt Pirosról, muszkájáról Spiridinovról, a derék Ételről és a hadifogságból hazatért Ferencről, akik végül egymásé lesznek. Az átdolgozásban egyetlen feltűnő változtatás a happy end, de erre kár szót vesztegetni, mert az már hozzátartozik a dramatizált regény ars poeticájához, hogy tragikus befejezés a színpadon szigorúan tilos. Egy másik kifogást sem hallgathatunk el: a drámában nagy szerepet játszó kenyérdarab története túlságosan későn derül ki, a regényt nem ismerő közönség már bosszúsán várja az illúziók megfejtését. Végeredményben talán hasznos dolognak bizonyul, hogy egyik kitűnő írónk főműve a színpad segítségével a közönség szélesebb rétegeiben válik ismertté és a mozidarabok példája szerint esetleg újabb olvasókat fog a regénynek toborozni. Kiss Ferenc és Tímár József alakítása egyéni többletet ad az egyébként is életteli alakoknak. A búzamezőknek a regény és a színpadi szövegek között elfakult színeit, ízeit és derűs han-

gulatát N. Tasnády Ilona közvetlen, finom ábrázolóművészete élesztette föl.

Az évad eddig legjelentősebb színházi eseményét a Vígyszínház szolgáltatta Molnár Ferenc „Az ismeretlen lány” című drámájával. A témáknak és figuráknak is megvan a maguk divata. Nemrég egy tucat szerelmi háromszöget és házasságtörést, majd csupa külvárosi liliomot és bártündért láttunk felvonulni a színpadokon. Az idén a nagylelkű, önzetlen öregurakon a sor. E téren Molnár Ferenc nyitotta meg és Kóbor Tamás folytatta a sort. Az ismeretlen lány egy triezsi csapszék fáradt pillangója, akit a mesebeli gróf nagylelkű szeszélye előkelő szanatóriumban helyez el — összesen négy hétre. A határidő leteltével vissza kell térnie a régi környezetbe. A leány bámulatós könnyen, veleszületett ösztönösséggel illeszkedik bele a szanatórium úri légkörébe. Rövid időn belül a szanatórium fehér csöndje nemcsak pihenést és kényelmet jelent számára, hanem — az egyik vendéggel szövődő szerelem révén — a fertőből való kiemelkedés ígérését is. A négy hét vége ijesztően közeledik, haladékra volna szükség. A leány egy új, egy tiszta élet lehetőségét látja maga előtt és ezért a célért skrupulus nélkül használja fel a régi, vérébe idegződött eszközöket: odadobja magát a postahivatalnoknak, csakhogy az ne továbbítsa a szanatóriumnak a grófhoz intézett sürgető leveleit. A múltat azonban megtagadni nem lehet, előbb-utóbb mindenkinek kinyomozzák az előéletét. Egy vendég felismeri benne a triezsi lánvirágot, a szanatórium jóhímeve érdekében felfedi a titkot, a leánynak szint kell vallani. A leány ismét a régi, jól bevált eszközökhöz folyamodik: hazudik és körömszakadtig tagad. Itt van a dráma tengelye. Ezen a kétségbeesett, konok tagadáson fordul meg minden. A hamisan esküdöző, hazug Anninak egyénileg igaza van, hiszen ő a lelkét akarja megmenteni. De a társadalmi rend törvénye erősebb, győznie kell az egyéni jog és a lélek igazsága fölött. A postás bűne kiderül, a hazugság vára összeomlik, a tiszta szerelem és a tisztességes élet elérhetetlenné válik. Nem marad más hátra, mint a tisztességes halál. Az ismeretlen lány meséje a dráma szabályos, töretlen ívét írja le. Ennyiben nem hasonlít Molnár Ferenc új utakat kereső egyéb színdarabjaihoz. A mese hitele csupán a szanatórium első jelenetében nem elég erős, amikor a kikötő leánya szinte minden átmenet nélkül vedlik *comme il faut* úrinővé. Egyébként a dráma felépítése szilárd, szerkezete világos. Költőbb költő kezében maradandó értékű alkotás lehetett volna, így: bensőséges intuíció helyett inkább fölényes rutint éreztet. Az ismeretlen lány alakját Darvas Lili mintázta. Meglepő fejlődésről tanúskodó, minden sallangtól mentes játékát az utóbbi évek egyik legszebb színészi teljesítményének kell elkönyvelnünk.

A Molnár-dráma biztos mesevezetése egy másik vígszínházbeli színműben, Bus Fekete László „Születésnap” című „életképében” olyan görbevonallá gabalyodik, hogy abból maga az író sem tud kiigazodni. A Születésnap alatt a gazdag patikusék elkényeztetett Sanyikájának tízévenként leleplezett születésnapjait kell érteni, összesen hat darabot. Mindeniken valami — enyhén szólva — nagy huncutság

történi; a másodikban például unokabátyja menyasszonyát szökteti meg, a negyedikben csélcapságával feleségét viszi sírba stb. Így jutunk el hasonló épületes jelenetek során a nagypapává serdült Sanyika hatvanötödik születésnapjára. Nevezetes születésnapi A francia nevelőnővel kapcsolatos, akárcsak a hajdani, — de annak éppen negatív lemeze. Kiderül ugyanis, hogy a decenniumokat már nem érdemes folytatni, mert Sanyika a vígjáték céljaira immár használhatatlanná vált... Ebből a rövid és óvatos kivonatból is látható, hogy Bus Fekete színműve alighanem fatális tévedés folytán került a Vígszínház szebb napokat látott deszkáira. Kár lenne több szót vesztegetni erre a színdarabra, ha jelentéktelensége mellett nem volna az a veszedelmes tulajdonsága, hogy a közönség szórakoztatásán kívül alakjait igazolni is törekszik. Így — többek között — az infláció idején elkövetett házasságtöréseket olyasféle szentenciával oldja fel, hogy „ebben az időben az a korosztály lett harmincéves, amely sohasem volt húszéves!” Az „életképnek” ötvenéves időtartama, nagyrészt azonos szereplőkkel, érdekes próba elé állította a színházat. A tízesztendős szakaszokat a lakáskulisszák stíluskülönbségei igen ügyesen jelezték. A színészegyüttesnek is kitűnően sikerült érzékeltetni a tempóra mutatur törvényszerűségét, — dicséretükre legyen mondva: nemcsak az öregkori szerepekben!

Ugyancsak a Vígszínház újdonságai közé tartozik Fodor László „története”: „A szerelem nem olyan egyszerű”. Mintha az egész színdarab csak ennek a hosszú címnek a kedvéért íródott volna. Az első jelenetek egyikében tételként hangozik el a főszereplő ajkán; ettől fogva kötelező refrén gyanánt ismétlődik az egyes felvonásokban anélkül, hogy mint állítás a bizonyítással intimebb kapcsolatba jutna. Pista és Elza között afféle moderm pajtási viszony áll fenn. Szeretik egymást, de sokkal „komplikáltabbak”, semhogy ily nevetséges konvencióknak behódoljanak. Így történik aztán, hogy a leány egy iparmágnáshoz megy nőül, a fiú pedig olyasvalakit vesz el, aki egzisztenciális problémáit is megoldja. A szerelem azonban (vagy talán inkább a házasság?) nem olyan egyszerű! Elza folyton Pistára, Pista viszont Elzára gondol s már éppen válópert készül bejelenteni, amikor az utolsó pillanatban — ó, válóperes ember tragédiája! — felesége tudtára adja, hogy anyának érzi magát. Ez persze mindent megváltoztat. Legalább is egyelőre. Évek múlva a szerelmesek véletlenül találkoznak a Margitszigeten: Elza egy erkélyen áll, Pista az erkély alatt. Csöndes éj, holdvilág, örök banális tájkép. Elza felidézi Romeo és Júlia erkélyjelenetét, amelynek színpadi képével kezdődik a színdarab. Akkor, évekkel ezelőtt únták s bosszankodtak rajta, most a moderm Júlia a költeményt idézve hívja Rómeóját... De hiszen ebből az a tanulság, hogy a szerelem változatlanul örök és végtelenül egyszerű! Ha pedig ez a megállapítás téves, akkor olyan újabb színdarabra van szükség, amely az ellenkezőjét be is tudja bizonyítani. Fodor László színműve nem annyira „történet”, mint inkább bonyolult játék. Játék a szavakkal, a szereplőkkel és a közönséggel. Van benne nagyképűség, cinizmus és enyhe szellemeskedés a sznobok örömeire; kedvükért a szereplők a kaszinót „kaszinó”-nak ejtik; s van benne

ugyanannyi szentimentalizmus és krajcáros morál azoknak, akik olcsó kispolgári romantikára szomjazva ülnek be a kényelmes, piros zsöllyékbe. Mindkét fél megkapja a maga porcióját gondos, egyenlő csomagolásban.

Hatvány Lili színműve, a „Lánc“, amelyet a Magyar Színházban játszottak, az elmaradhatatlan csipkelődéseken és a műélvezettel végrehajtott vesézéseken kívül bonyolult kalandortörténetet is tartalmaz. Főszereplő: egy értékes lánc, amely olykor gyöngysor néven szerepel. Szereplők: a férj, aki létezését főleg a skót viccek divatának köszönheti; az asszony, aki szegény grófkisasszonyból lett gazdag sörgyárosné, tipikus megnemérett asszony; a hódító, aki báró; a kalandor, aki a báró legénylakásán az asszony láncát ellopja.; a kiállhatatlanul szertartásos orosz inas, aki imádott úrnőjének a láncot visszaszerzi. Megoldás: férj és feleség elválnak, grófnő és báró házassága kilátásban; az inas felesége, a szobalány megszökik; a kijátszott kalandornő hoppon marad. Kár érte, mert semmivel sem rosszabb a többinél. Legfeljebb nyíltabban dolgozik. Magánál a naív históriánál érdekesebb az a körülmény, hogy motívumai mint rakódtak össze talán tudattalanul az utóbbi évek irodalmi és irodalomalatti jelenségeiből. Az inas figurája az Erdős Renée-féle regény (Herzfeld Clarisse) és a tavaly bemutatott „Tovaris“ című színdarab orosz hercegének oldalhajtása; a szobalány szökése viszont az ugyancsak tavalyi vígszínházi „Aranyifjú“ hasonló jelenetének reminiscenciáját ébreszti. Nem folytatjuk, mert az eredetiségnek jelen esetben különösebb fontossága nincs. De egy megjegyzéssel még tartozunk s ez az, hogy jól lehet színházaink újabban nem túlságosan kényeztették el ízlésünket, Hatvány Lili színművének végletéig eddig még egyik sem merészkedett. Voltak a színdarabban egyes részletek (pl. a gami-szállóban lezajlott jelenet), amelyről ma már színház és szerző talán legszívesebben letagadná, hogy bármily része is volt benne.

Stílustörésként hatna, ha az eddigiek után most valami tisztes polgári színmű következne. Nos, ettől nem kell tartani. A Belvárosi Színház egyik legutóbbi újdonsága, László Aladár vígjátéka már címével sejteti a sokat ígérő tartalmat: „Egy nő, akinek múltja van“. Az illető hölgy félvilági dáma, a kritikus kor határán falusi kastélyába vonul vissza a múltjával. Olyan nagy múltja van, hogy csak kartotékszekrény segítségével tudja nyilvántartani egykori intim tisztelőinek táborát. Mit tesz manapság mindenki, aki egy kis múlttal és sok szabadidővel rendelkezik? Természetesen a memoárjait írja. Így hölgyünk is. A komédia frappáns ötletét éppen az szolgálja, hogy a kartotékban nyilvántartott előkelő társaság tagjai mint gyülekeznek össze a Mira kastélyában, elhárítani a jóhímevüket fenyegető veszedelmet. Az egyezkedő tárgyalás vezetését egy fiatal kalandor veszi a kezébe, aki a maga javára busás haszonnal készül megoldani a problémát. A kompromittáló emlékirat szenzációja végül is elmarad, de a kalandor kelepchébe esik s ily módon a nő eléri, hogy ne csak múltja legyen, hanem jövője is ... Művét a szerző vígjátéknak szignálta, de a színészeknek volt igazuk, akik bohózatnak játszották. Így mindjárt a hősnő is alakításában inkább az egykori Marit, semmint az ünnevelt Mirát hangsúlyozta ki.

Frank Maar, alias Meller Rózsi első színműve, írja hadnagy, egy rendkívül ötletes rendezés képét idézi emlékezetünkbe. Új színműve, a „Vallomás“, ugyancsak a Belvárosi Színházban, sem önmagáért, hímem egyik szereplőjének élményszerű alakításáért érdemel figyelmet. Maga a színmű pszichológiai mázzal bevont bulvard-lapriportnál alig egyéb. Egy fiatal mérnök kísérleti célokra 10.000 schillinget kap a gyártól. A pénz eltűnik, a mérnök gyanúba kerül, jegyese magára vállalja a bűnt, leüli az egyévi börtönbüntetést. Csak a büntetés kitöltése után kerül elő az igazi tettes, a félreértések tisztázódnak és a költői igazságszolgáltatás működésbe lép. Az író hibája vagy a rendezőé, vagy mind a kettőé? — elég az hozzá, a darab nagy jelenetei: a vallatások és egyéb, idegekre menő tortúrák teljesen öncélúaknak látszanak. A pénzt ott lopják el a szemünk előtt a bűnténynek olyan gyámoltalan előkészítése után, hogy az eleve kizárja minden komoly izgalom jogosultságát. Valljuk be, nem is hisz a történetben a szerzőtől és igazgatótól kezdve a közönségig senki sem. Csupán egy valaki hisz, a női főszereplő, aki olyan drámát farag ebből a silány komédiából, hogy azért érdemes elviselni még az ilyen darabot is.

A múlt években már azt hittük, hogy a nivósüllyedés tekintetében mélyponthoz érkeztünk. Az idei bemutatók arról győztek meg, hogy további süllyedés is lehetséges.

BISZTRAY GYULA